

KOJENECKÉ OBDOBÍ

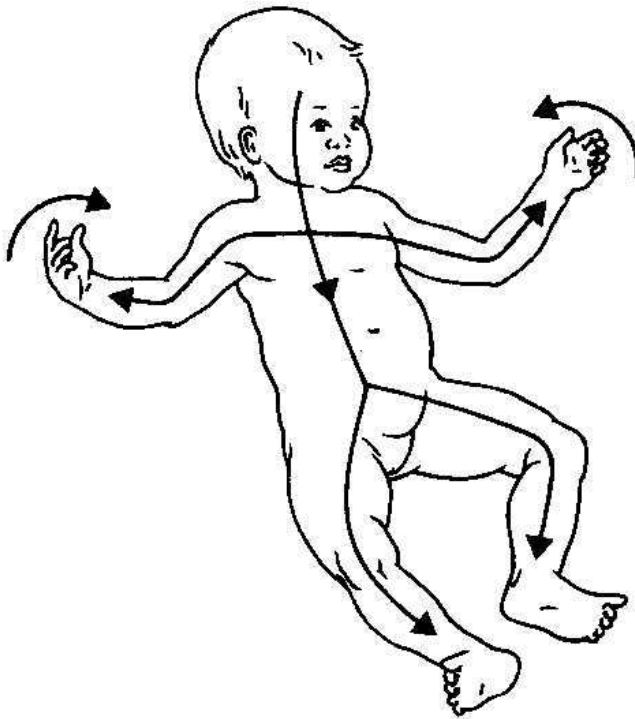
- od 1. měsíce do 1. roku
- **Poznávací procesy:** probíhá na základě učení a zrání, zrání CNS je postupně převzato subkortikální řízení chování nahrazeno kortikálním, fáze senzomotorické inteligence, probíhá v konkrétním kontaktu s reálným světem
 - **Zrakové vnímání:** snadno upoutá pozornost a dokáže ji udržet, významný prostředek orientace, je to senzitivní fáze pro rozvoj zrakové percepce (někdy se rozšiřuje na první tři roky), jeho rozvoji pomáhá i rozvoj motoriky, malí kojenci vnímají obraz jako jednotlivé prvky, ve třech měsících začínají diferencovat objekty jako koherentní jednotky, dítě se zabývá zejména předměty, které je dokážou zaujmout☺, ve třech měsících rozezná známé a neznámé tváře a různé mimické výrazy, během prvního roku nerozezná příliš detaily a koncept (zpracovává je jiná část kůry a nejsou ještě propojeny)
 - **Ostrost zraku:** malý kojenec nedokáže akomodovat, rychle se rozvíjí v prvním půlroce života, makulární (centrální) část sliznice dozrává kolem 2. měsíce, periferní se rozvíjí od 3. měsíce, zorné pole se neustále zvětšuje, v půl roce už vidí na 1 metr, ale stále ani v optimální vzdálenosti nevidí dobře, kojenci preferují lidský obličej před ostatními vizuálními podněty, ze začátku vnímá obrysy, teprve ve třetím měsíci dochází k dozrávání vizuálního kontextu a ke změně percepčního zaměření
 - **Barvocit:** zelená a červená již od narození, ve druhém měsíci základní barvy, preferují červenou a modrou před zelenou a žlutou, předpokládá se, že preference určitých barev je částečně vrozená
 - **Vnímání pohybu:** malý kojenec nedokáže aktivně sledovat pohyb, má minimum salár (oční pohyby), ke konci 8. týdne je schopno sledovat předmět (ale nedokáže překonat středovou čáru, tzn., že dokáže sledovat pohyb jen ze středu ke straně a naopak), napomáhá mu pohyb hlavičky, sleduje vlastní ruce; mezi 3. a 5. měsícem se výrazně zlepší schopnost sledovat horizontálně se pohybující předmět (zmizelo omezení středovou čarou), v 6. měsíci začne sledovat i vertikální pohyb; objekty, které upoutávají pohybem, jsou velmi významné (instinktivní zaznamenávání ohrožení), také tak lze odlišit od pozadí předměty, které by v klidovém stavu pro dítě splývaly
 - **Vnímání prostoru:** první jednoduchý vjem vzniká, když začne pozorovat svoje ruce, kolem 8. týdne se začíná objevovat binokulární fúze, ta se zdokonaluje až do 13. – 14. týdne, závisí na zrakové stimulaci, první tři měsíce mají obě oči společnou dráhu do vizuálního kortexu, ve 4. měsíci se dělí a vzniká plastičtější obraz, projevuje se vliv zkušenosti
 - **Motorické dovednosti:** subkortikální řízení je postupně nahrazováno kortikální regulací, různé tempo dozrávání jednotlivých mozkových struktur, jsou prostředkem k poznávání okolí
 - **Mozkové struktury:** během prvních tří měsíců dozrává schopnost kůry tlumit reflexivní chování (řízené subkortikálně), některé dovednosti (např. úchop) se posléze objeví znovu, ale tentokrát už ovládané kůrou, toto období končí ovládnutím pohybů hlavičky kůrou, mezi 4. a 8. měsícem se kontrola kortexu postupně rozšíří i na horní končetiny, na

konci 8. měsíce se na úchopu podílí jen paže a ne pohyb celého těla, umožnění polohy vsedě v posledním trimestru, pak rozvoj mozečku umožní zvládnout stání a chůzi

▪ **Motorika jako prostředek poznávání**

▪ **Zákony psychomotorického vývoje - Arnold Gesell:**

- 1. Princip vývojového směru (gradientu)
 - postupné ovládnutí jednotlivých částí těla podle tělesného růstu
 - Postup kefalokaudální – od hlavy patě
 - Postup proximodistální – od centra k periférii
 - Postup ulnoradiální – od malíkové strany dlaně k palcové

- 2. Princip střídavého proplétání antagonistických neuromotorických funkcí
 - střídání dominance flexorů a extenzorů
- 3. Princip funkční asymetrie
 - tendence k postupné specializovanosti pravé a levé strany
- 4. Princip individualizace
 - individuálně řízená maturace
- 5. Princip autoregulace
 - proces vývoje v jednotlivých oblastech nemusí probíhat rovnoměrně, výkyvy jsou řízeny dítětem samým

(více viz Langmeier, J., Krejčířová, D. (1998) Vývojová psychologie. Praha: Grada)

- prvním projevem rozvíjející se motoriky je snaha o změnu polohy těla, tak aby usnadňovala vnímání

Ovládnutí hlavičky (od 3. do 5. měsíce) zvětší zorné pole a tím přisun podnětů

Sezení – zpravidla po 6-7 měsících, rozšíří okruh vnímání

Lezení – počátek samostatné lokomoce, v 9-12 měsících, není jen prostředkem poznání, ale také obrany (Bronson, 1972: devítiměsíční dítě projevuje značný strach z cizího člověka, pokud sedí ve vysoké židli; když je na podlaze a má možnost lézt, nijak zvlášť nereaguje), dílčí schopnosti pro samostatný pohyb se objevují už dříve (mladší kojeneček už umí střídavě pohybovat nohama), ale je nutný dostatečný rozvoj rovnováhy a schopnosti udržet vzpřímenou polohu, percepci hloubky a senzomotorickou koordinaci, aby dítě začalo chodit

- **Úchop a manipulace:** jemná motorika, slouží jak k poznávání samému, tak k přiblížení předmětu k očím, ze začátku poznává jen ústy; ve dvou měsících se zapojuje i ruka, s ústy je aktivně propojená, do dvou měsíců řízeno subkortikálně, potom už kůrou, ke konci prvního trimestru už přibližuje nejen jídlo; ve třetím měsíci už odhadne vzdálenost dosahu svých paží, rozvíjí se zraková kontrola; v šesti měsících dokáže koordinovat pohyby obou rukou, manipulace má multimodální charakter (hračku mačká, chrastí s ní, bouchá o postýlku, otáčí...); po devátém měsíci se objevuje **klíšťový uchop** (mezi palec a ukazovák), k tomu je potřeba nejen rozvinuta koordinace prstů, ale i schopnost akomodace oční čočky
- **Senzomotorické aktivity:** zpočátku není specificky zaměřené a nelze odlišit od jiných aktivit, zpočátku spíše náhodná, až později stimulovaná úmyslem, reaguje v okamžiku, kdy je zaujme nějaký předmět; **fáze senzomotorické inteligence** (Piaget) trvá asi do 18 měsíců, dochází v ní k přesunu z egocentrického zaměření na okolní svět
 - **Primární kruhová reakce:** od 1 do 4 měsíců, koncentrace na vlastní tělo a jeho projevy, zejména na nové schopnosti; buď primárně reflexivní, nebo o nově se rozvíjející aktivity, když ho nějaká činnost zaujme, opakuje ji mnohokrát, působí mu potěšení
 - **Sekundární kruhová reakce:** od 4 do 8 měsíců, zvyšuje se zájem o okolní svět, vlastní aktivita přestává být cílem, ale stává se prostředkem; opakování pohybů, které vedou k nějakému náhodně objevenému efektu (rozhoupání hračky nad postýlkou), objevuje příčinnou souvislost, to svědčí o **vědomí stálosti objektu**, i když ještě ne úplně přesné (aktivní hledání zmizelých objektů se objevuje až kolem 8 měsíce), to s sebou nese i vědomí o vlastnostech objektu; v tomto období se rozvíjí i **základní percepční konstanty**: **tvárová konstanta** – pozná daný objekt, i když se na něj dívá z různých úhlů pohledu; rozvíjí se od třetího měsíce života, ale jen velmi pomalu, v kojeneckém věku spolehlivě rozliší pouze kostku a kouli; **barvová konstanta** – rozvine se do 4 měsíců; **konstanta velikosti** – objevuje se kolem 6. měsíce, vzniká těsně před pochopením stálosti objektů, po určité zkušenosti s manipulací, děti ještě hodně chybují, chybí jim dostatek zkušeností
 - **Terciární kruhová reakce:** od 8 do 12 měsíců, stanoví si prvně cíl a potom hledá vhodný prostředek, nejprve zkouší osvědčené způsoby a pak experimentuje a kombinuje různé činnosti, dokáže anticipovat pohyb předmětu a využít toho, uvědomuje si vztah mezi prostředkem a cílem, v 9 měsících dokáže v čase dodržet posloupnost dvou aktivit, ve 12 měsících tří kroků za sebou, někdy

dokáže i překonat řešení, které bylo dříve účinné, ale teď už nezabírá; vznikají **percepční schémata**, která mají zatím jen implicitní charakter, slouží k znovurozpoznání, v posledním trimestru se začínají objevovat počátky **subsymbolického uvažování** (např. představy a pasivní porozumění slovním výrazům)

- **Sluch a řeč:** fungovalo už v prenatálním období, závisí na dalším rozvoji sluchového ústrojí a sluchového kortexu, dávají přednost vysokým tónům a lépe je dokážou rozlišovat
 - **Sluch:** schopnost lokalizovat zvuk má už novorozenec, tato schopnost má tvar *u* křivky, na stejnou úroveň se dostane až ve 4. měsíci když kontrolu lokalizace převezme kůra, pak rychle roste do 5. měsíce a pomaloučku dozrává až do 18 měsíců
 - **Vnímání řeči:** již od narození preferují zvuk lidského hlasu, lidská řeč je nejčastějším zvukovým podnětem, také je spojena s mnoha uspokojujícími podněty, sama je stimulací pro opakování a nácvik řeči, kojeneček rozlišuje fonémy, měsíční dítě rozliší řeč od jiných sluchových vjemů a pozná hlas matky, ve stejné době se začínají rozvíjet zpracování řečových a neřečových zvuků
 - **Shrnutí principů jazykových teorií:**
Dispozice vnímat a osvojit si řeč je vrozená (Noam Chomsky)
Závisí na učení, dítě musí mít možnost poslouchat mluvenou řeč, souhrn všech podnětů k naučení se řeči se nazývá Systém jazykové podpory (Language support systém – LASS, Bruner 1983, Jusczyk 1997)
Rozvoj jazykových schopností je propojen s kognitivním vývojem, dítě potřebuje porozumět významu slov, aby je mohlo použít
 - **Kritická období pro učení řeči:** prvních osm měsíců je považováno za kritické období pro naučení fonémů; měsíční dítě rozliší znělé a neznělé souhlásky a samohlásky, dvouměsíční diferencuje i slabiky, potom dochází k pomalému poklesu obecné fonémické citlivosti, v jednom roce rozeznávají jen ty, co patří do jejich rodného jazyka; zvýšení citlivosti ke zvukům rodného jazyka předchází poklesu schopnosti rozlišovat mezi zvuky, které v tomto jazyce význam nemají (příklad vývojového principu: využij nebo zapomeň)
 - **Diferenciace formy mluveného projevu** neboli odlišení intonace, dospělí mají tendenci komentovat aktuální dění, zapamatují si melodii řeči, rytmus, důležitá je i délka akcentů (preferují slova s akcentem na začátku, protože ten se nejsnadněji rozpoznává) a pauzy; předpokládá se vrozená citlivost ke vnímání segmentace verbálního sdělení, hranice slov odliší 6 – 7 měsíční, hranice vět 9 měsíční; mezi 8 – 10 měsícem se objevuje schopnost **porozumět řeči** a to jednoduchým slovním výrazům (ne, nesmíš, dej, jméno...), závisí na stimulaci, **maminkovština = na dítě zaměřená řeč** (motherese) – vrozená (nezávislá na kultuře, zkušenostech...), zpočátku jen afektivní, potom narůstá i kognitivně sdělovací funkce
 - **Předřečová aktivita:** dospělí tento vývoj podněcují zpětnou vazbou, je plynulý, rozlišujeme 4 fáze:

- **Křik:** od narození, vyjádření aktuálního stavu, mezi 1. a 2. měsícem přestává být reflexivní, vznikají různé druhy křiku
 - **Broukání:** asi ve 3. měsíci, podobné zvuk. fonémům (zejm. souhláskám), zpočátku reflexního charakteru (projeví se i u neslyšících), pak kruhová reakce - poslouchají vlastní hlasové projevy a reagují na ně, často je opakují, zatím neslouží jako prostředek komunikace, je zajímavá sama o sobě
 - **Žvatláni:** po 6. měsíci, kombinování souhlásek a samohlásek do často podobných slabik, které si stále opakují, jednotkou řeči je v tomto bodě slabika, je už výsledkem učení, v každé řeči obsahuje fonémy: b, p, m, d, n ; čím dál tím víc se přibližuje mluvené řeči, významná je zpětná vazba, v 10 měs. začíná odrážet fonetické vlastnosti rodného jazyka
 - **První slova:** v jednom roce, holofráze = jednotlivá slova s nějakým, i když ještě nejasným významem, ve stejné době se rozvíjí i symbolická gesta
- **Emoční vývoj:** stimulují rozvoj mnoha dalších oblastí, schopnost emočně reagovat je vrozená – základní nediferencované pocity libosti a nelibosti ; ve 2. měs. reakce úsměvem; ve 3.- 4. měsíci projevy radosti a nespokojenosti; po 5. měs. i strach, ale ještě si neuvědomuje, že je to ono, kdo prožívá; mezi 6. a 9. měsícem dochází k další diferenciaci a to především mezi úzkostí a strachem – strach z cizích lidí a separační úzkost (8. – 9. měsíc, ale má stejný základ)
 - Emoce v raném věku slouží především ke komunikaci a stejně tak i naopak jsou kojenci schopni rozlišovat emoční projevy ostatních lidí a interpretovat je, již u 10 týdenních dětí se dají pozorovat tzv. **indukované emoce** (vyvolané jinými lidmi), sladují se s projevy jiné osoby
 - Ke konci prvního půl roku dochází k posunu ve vnímání a díky tomu se mohou dále rozvíjet i emoce, v 7 měsících už dovedou rozlišovat emoční projevy různé intenzity, na různou vzdálenost a i cizích lidí, slouží k **orientaci v situaci, jako informace o míře přijatelnosti určitého chování, rozvíjí citovou vazbu a empatii**
- **Socializace** – převážná většina podnětů pro dítě má sociální charakter, dítě se je učí rozlišovat a reagovat na ně selektivním způsobem, má vrozenou preferenci sociálních podnětů; dospělí reagují a mluví i na velmi malé dítě, které jim ještě nemůže rozumět, a tak ho stimulují k rozlišování různých zvuků, situací, nálad, komunikaci...
 - **Reakce na sociální stimuly:** i když ještě nemají cíleně sociální fci, tak upoutávají dospělé a vyvolávají v nich impulzy k další stimulaci dítěte
 - **Mimické projevy:** dokonce ještě před narozením, jsou vrozené, umožňují poznání stavu dítěte, pro dospělé jsou atraktivní, a tak je dále podporují
 - **Oční kontakt:** je vrozenou reflexní reakcí, upoutává pozornost a zájem, aktivizuje pozornost a bdělost dítěte
 - **Úsměv:** primárně reflexní, postupně ovládan kůrou, slouží jako iniciátor aktivity
 - **Pláč a křik:** jeden z nejčastějších afektivních projevů, různé typy
 - **Předřečová aktivita:** broukání, vyvolává v dospělých tendenci na dítě mluvit a stimulovat ho tak
 - **Nápodoba:** učení nápodobou probíhá oboustranně - tedy, když rodiče napodobují chování kojence (baví je a poskytuje zpětnou vazbu) a děti napodobují pohyby dospělých, čímž si osvojují nové schopnosti; v určitém

období se napodobují konkrétní projevy, může dojít k synchronizaci nápodob a reakcí na ně (probíhá asi ve 30%)

- **Průběh socializace:** rozvoj socializace je opět stimulována rozvojem i ostatních fcí, obvykle se dělí na trimestry:
 - **První trimestr=fáze základní sociální orientace:** podněty zatím moc nediferencuje, také se mu říká **preobjektální**, je zaměřeno především na sebe, neodliší pocity vyvolané sebou a okolím; po druhém měsíci se začíná zajímat o okolní podněty, z nich nejzajímavější jsou lidé, začne navazovat oční kontakt, ve 3. měsíci sociální úsměv (cílený k vyvolání reakce)
 - **Druhý trimestr=fáze sociálně diferencující:** zpočátku pasivně receptivní, v kontaktu s lidmi je živější, mezi 3.- 6. měs. první sociální hry, dospělý je aktivní a dítě pasivní, i když zaujaté (schovám se a zase vykouknu, několikrát za sebou, dítě má radost, když vykouknu)
 - **Třetí a čtvrtý semestr=fáze specifického objektu:** tím objektem je většinou matka, rozlišuje mezi známými a cizími (pocit bezpečí a strach z cizího je nový obranný mechanismus), začíná chápat příčiny a následky v sociální oblasti, vnímá i osoby způsobující různé akce (bere v potaz i to, kdo mu podává hračku)
- **Vztah s matkou:** v prvním roce se socializační rozvoj označuje jako **dyadický**, protože většinou probíhá mezi dítětem a pečující osobou (tou je většinou zatím matka)
 - Mary Ainsworth: vyvinula metodu „**Test neznámé situace**“ (**Strange situation test**) - test má 8 následujících sekvencí:
 1. matka a dítě vchází do neznámé místnosti
 2. matka si sedá a dítě má možnost volně se pohybovat
 3. přichází neznámý člověk
 4. matka jde pryč, opouští dítě s neznámým člověkem
 5. matka se vrací zpět, cizí člověk odchází
 6. matka odchází, nechává dítě samotné v místnosti
 7. neznámý člověk se vrací
 8. cizí člověk jde pryč a matka se vrací
- **Vztah s otcem:** pokud je s kojencem v častém kontaktu, stává se významnou osobou i on; mívají jiný styl chování k dítěti, a tak ještě obohacují jeho rozvoj; většinou navazuje na matku; může působit kompenzačně, pokud vztah s matkou není v pořádku
- **Sebepojetí:** fáze mezi 3. a 6. měs. je fáze základního uvědomování vlastní bytosti – diferencuje sebe od okolí, ve druhé polovině prvního roku se zabývá hlavně sebou samým a vlastními pocity, objevuje se, dochází k pochopení efektu svého jednání, citové prožitky si začíná uvědomovat jako svoje, chápe stálost a kontinuitu svojí existence, pomáhají mu také reakce jiných lidí a v nich obsažené hodnocení
 - **Mezníky vývoje sebepojetí:** odlišení se od okolí, orientace v nejbližším okolí a jeho stabilita, vytvoření vztahů k prostředí, zpětná vazba, pocit bezpečí
- **Paměť** – ze začátku hlavně krátkodobá paměť
 - **Typy paměti:**
 - **Implicitní, procedurální paměť** – funkční už od narození, jen nemá schopnost svoje vzpomínky nějak vyjádřit, schopnost pamatovat si

projeví různými reakcemi na různé podněty, uchovává informace nedeklarativním způsobem

- **Explicitní deklarativní paměť** – na tuto úroveň se dostávají dětské vzpomínky až mezi 6. a 8. měsícem, později se mohou spojit s verbálním označením, závisí na řeči, a proto k dalšímu rozvoji dochází až kolem jednoho roku
 - **Epizodická forma deklarativní paměti** – v kojeneckém věku se neprojevuje vůbec, neschopnost vybavit si vzpomínky z tohoto druhu paměti se nazývá **dětská amnézie**, je to proto, že ještě není dostatečně vyvinutá kůra čelních laloků a řeč
- **Způsoby uchovávání informací:**
- **Asociace:** zapamatování spojení podnětu a reakce, už u novorozence
 - **Habituace:** už u novorozence, schopnost rozlišit neznámé od známého, projevuje se odlišnými reakcemi, dvouměsíční dítě už udrží takovýto údaj v paměti dva týdny
 - **Nápodoba:** brzy po narození, opakují po dospělých (6 týdenní dítě už dokáže zopakovat vypláznutí jazyka), postupně se mění zpracování těchto informací z reflexivního na složitější, oddálená nápodoba až později (po 24h v 9 měsících)
 - **Operantní podmiňování:** zapamatují si vlastní reakci, pokud měla nějaký zajímavý účinek (kopnou do hračky a ta vydá zvuk), 6 měsíční už si pamatují takto až šest týdnů
 - **Generalizace a integrace zkušeností:** rychle vzrůstá a mění se, ve třech měsících reaguje stejně v různých situacích (omezená diferenciací), v 6 měsících by nový kontext aktivaci zablokoval, dítě by si uvědomovalo odlišnost situace = Haynův zákon
 - **Inhibice a resistance k překrytí vzpomínek:** schopnost eliminovat podněty, které by působily rušivě; inhibiční schopnosti zatím slabé,

BATOLE

Od 1 roku do zhruba 3 let, velký rozvoj dovedností a osobnosti, rozvolňují se silné vazby na matku a začíná autonomizace

- **Motorika:** zpočátku jsou pohybové aktivity zajímavé samy o sobě, později se stávají prostředkem dalšího poznávání, významný je také trénink ovládnutí svěřačů, důležité jsou dva druhy pohybů: **retence** (udržení něčeho, setrvání někde) a **eliminace** (tendence pustit, zahodit, opustit)
 - **Ve vztahu k vlastnímu tělu:** velmi důležitá je schopnost ovládat vyměšování, tato aktivita mu přináší uspokojení, dochází však také ke zpřesňování vlastního tělového schématu
 - **K okolnímu světu:** umožňuje pronikání do prostoru a samostatné uspokojování potřeb, také si může vybírat podněty pro ně nejvýhodnější, pokud dochází k omezení aktivity, dítě reaguje emočně jemu dostupnými projevy (vztek, pláč, kompenzace)
- **Poznávací procesy:** závisí na motorice a samostatnosti, také na primárně pozitivním nastavení (dospělí by měli okolní svět prezentovat jako pozitivní); kojeneček dokáže

uchovat **stálost objektu** (která se ještě dále vyvíjí), batole pak poznává pravidla, podle kterých funguje okolní svět; jejich dodržování mohou někdy rigidně vyžadovat (pohádka se vždycky čte tím správným způsobem)

- **Piagetovo symbolické myšlení:** už nezkouší všechny možnosti, co ho napadnou, aby dosáhlo řešení, ale možná řešení si přehraje v hlavě a vybere to, co se mu zdá nejvhodnější
- **Symboly:** označování něčeho prostřednictvím něčeho jiného; může to být i představa, subjektivně zpracovaná zkušenost, značný význam v procesu učení se symbolickému myšlení má **odložená nápodoba** (v poslední době výzkumy o tom že se objevuje už u kojenců) a **fiktivní hra** (kamínek je bonbon), ve které dítě ví, že je to jen jako, rozvíjí se současně i v řeči
- **Pojmy:** vyvíjí se na základě stálosti objektu, prvně vzniká **předpojem** (pes je jenom ten pes, kterého zná, ale ostatní psi už ne; a podobné objekty pojmenovává stejně, např. kuň je kráva), jejich rozvoj je rychlý a dá se sledovat pomocí otázek; vývoj pojmů:
 - **Vymezení klíčových vlastností:** vychází z popisu podoby a fce (pes má 4 nohy, ptáci létají)
 - **Vymezení kategorií:** základní kategorie, nadřazené a podřazené nejsou tak důležité, kategorie nemají stejný obsah jako u dospělých, důležité je pomáhat s rozvojem kategorií, zpočátku kategorizují na základě podobnosti (nepodobné kategorie jako dopravní prostředek zvládají až v předškolním věku)
 - **Pochopení souvislosti mezi kategorizujícími znaky:** vlastnosti se nevyskytují náhodně
 - **Prototyp:** je reprezentativní příklad (prototyp psa je sousedův pes), obsahuje všechny znaky dané kategorie, ale zároveň i specifické znaky, které matou
- **Implicitní teorie:** to, čeho si batolata všimnou, závisí na jejich úrovni vývoje
- **Základní oblasti poznání:** vychází z implicitní teorie, jedná se o oblasti neživého světa, živého světa a lidské mysli – tyto oblasti se v batolecím věku rychle rozvíjejí, a to zejm.:
 - **Orientace v prostoru:** díky rozvoji samostatné lokomoce, možnost srovnávání z různé vzdálenosti, odhady velikostí (zatím nebere v potaz vzdálenost od předmětu)
 - **Orientace v čase:** koncentruje se zatím na přítomnost nebo nedávnou minulost, budoucnost zatím nebere v potaz, časové souvislosti se těžko názorně vysvětlují, takže jejich pochopení je pro dítě zatím obtížné, pocit jistoty má vázaný na aktuální dění
 - **Orientace v množství:** počet jako kategorie je teprve na začátku, zatím existuje pouze velmi bazální chápání množství – poznají, že něco z původního počtu chybí, zvládnou rozlišovat množství ve skupinách do 4 (na to stačí vizuální vnímání, počítat ještě nezvládnou)
 - **Představa fungování lidské mysli:** u batolat tzv. **belief-desire theory**, zjednodušeně chápe veškeré jednání jako intencionální; pokud odhadují, jak se někdo zachová, projikují do něj sebe a své možné chování; už chápou, že představa psa je jiná než konkrétní pes, ale je založena na reálné zkušenosti
- **Řešení problémů:** mění se už samotné formulování problémů, batole se neptá co, ale proč nebo jak, využívají analogií a modelů řešení, vytváří strategie řešení problémů; toto obrovské množství modelů ale ještě není schopné propojit;

významná je v tomto věku **symbolická hra**, jak sama o sobě, tak i emočním významem (dítě je pánem situace, zpracovává zkušenosti a frustrující zážitky)

- **Paměť:** prodlužuje se doba uchování, rozsah vzpomínek a zkušeností diferencovanějším ukládáním i vybavováním
 - **Pracovní paměť:** absolutní kapacita zůstává zachována, ale zlepšuje se její používání, to umožňuje automatizace, a tak mnohé operace už nevyžadují takovou kapacitu jako dřív; komplexnější propojení neuronálních struktur
 - **Implicitní paměť:** její rozvoj dokazuje oddálená nápodoba (někdo ji považuje již za rozvinutou deklarativní paměť); dokážou scénáře i jen popsat
 - **Explicitní paměť:** rozvíjí se hlavně její sémantická složka, uchovává ve formě představ, které dokáže popsat, vypráví jednoduchý příběh; ke konci batolecího období scénáře činnosti, jejichž dodržování vyžadují, ale zatím omezené na spíše subjektivně významné oblasti
 - **Epizodická forma deklarativní paměť:** teprve se začíná rozvíjet, je to podporováno dospělými, kteří formulují vzpomínky a připomínají je, určitá jazyková úroveň je nezbytným předpokladem, ještě bývají snadno zapomenuty, jen velmi málo jich z tohoto věku přetrvá déle
 - **Paměťové strategie:** ještě nejsou rozvinuty
- **Jazykové schopnosti:** kognitivní a komunikační kód, základní nástroj sociálního přizpůsobení
 - Mechanismy rozvoje jazyka:
 - **Nápodoba:** napodobují řeč dospělých, často dochází k určité modifikaci
 - **Rozšířená nápodoba:** přidá něco k opakovanému sdělení
 - **Oddálená nápodoba:** opakuje s určitým časovým odstupem
 - **Selektivní nápodoba:** užívá stejnou formu sdělení, ale obsah je jiný
 - **Zpětná vazba:** dospělí opakují jeho sdělení, ale s opravenými chybami, obohacují je, jinak klasika
 - **Modelování:** rodiče přizpůsobují svoje mluvení možnostem dítěte, vyžadují od dítěte odpověď
 - **Specifická zaměřenost:** děti si všímají těch složek projevu, které značí význam (předpony, změna slovních forem, pořadí slov...)
 - **Sémantická složka:** pochopení vztahu znaku a označované skutečnosti
 - **Osvojování významu slov:**
 - **Pravidlo celého objektu:** vychází z předpokladu, že pojmenování je pro celý objekt a ne jen pro jeho část
 - **Pravidlo taxonomie:** označení jednoho objektu používá na označení všech objektů v dané kategorii
 - **Pravidlo vzájemného vyloučení:** každý objekt (nebo jejich skupina) má jen jeden název, starší batolata jsou ochotna akceptovat dvě označení
 - **Pravidlo kontrastu:** automaticky předpokládá, že slova mají jiný význam než ta, co už zná, nechápe synonyma ani velmi podobné významy
 - **Jak se co pamatuje:** důležitá je opakovaná zkušenost, děti se nejnáze učí konkrétní názvy (a rodiče je také takto prezentují), slova se postupně stávají základem pojmů, hůř se pamatují adjektiva, která mají relativní

povahu (malý, velký), postupně se přidávají slovesa, pak příslovečná určení (více čokolády)

- **Problémy při rozvoji slovní zásoby:**
 - **Nadměrná generalizace:** také se tomu říká omyl přílišného rozšiřování (haf jsou všechna zvířátka, nejen pejsci)
 - **Omyl přílišného zúžení:** láhev je jenom jeho lahvička na pití a žádná jiná
 - **Vytváření novotvarů podle analogie:** požijí pravidlo tvorby slov, ale nevhodně (trouba je pečidlo)
 - Rozvíjí se jak pasivní, tak aktivní slovní zásoba
 - **Gramatická složka:** věty jsou základní gramatickou jednotkou, batolecí věk je senzitivním obdobím pro rozvoj gramatiky (a první rok předškolní), motivuje ho potřeba efektivní komunikace, oblíbená je hra s řečí, vyvíjí se těmito stádii:
 - **Holofráze:** 12-18 měs.; jednoslovná označení, „ham“ pro všechno co je k jídlu
 - **Kumulace holofrází:** 19-24 měs.; volně řazené za sebou („ham báb“)
 - **Dvouslovné věty:** asi ve dvou letech; kvalitativní změna, více slov, ale také jejich pořádek ve větě (ham není), tvoří je dvě kategorie: základní (ještě, není...) a variabilní (obměňuje se k základním, ham není, bonbon není...)
 - **Telegrafické věty:** vynechávají slova, která nejsou nezbytná, začínají používat slovesa a adjektiva, slouží k vymezení: atribuce (velký pes), činnost (mimi hájí), majetnictví (mámy čepice), změny stavu (koko není)
 - **Věty bez podmětu a negující:** po 2. roce; vyjadřují egocentrický postoj dítěte
 - **Úplné věty:** mezi 2. a 3. rokem; důležitější je obsah než sdělení, chápou pravidla, ale teprve se je snaží používat, nemají plně rozvinutý jazykový cit
 - **První souvětí:** ve třech letech; spojky, věty s příčinnou souvislostí
- V dnešní době se rozlišují dva způsoby užívání řeči, většinou se odvíjí od toho, na co se v hovoru s dítětem zaměřuje matka:
- **Kognitivní referenční styl:** převážně popis okolního světa, převažují podstatná jména a adjektiva
 - **Expresivní, emočně-regulační styl:** především na emoční oblast a regulaci chování, pocity, zákazy a příkazy, iniciátory kontaktu
- **Fonologická složka:** závisí na úrovni sluchové percepce a koordinaci mluvidel, některé hlásky jsou náročnější než jiné, sami poznají, že nevyslovují správně, mají tendenci vybírat taková slova, která se jim dobře vyslovují
- **Emoční vývoj:** některé emoce mají v tomto období větší význam, než jiné; v tomto období je velmi významné zvládnutí emocí a dosažení rovnováhy
 - **Charakteristické emoční projevy:**
 - **Afekt hněvu a vzteku:** prožitek aktuální frustrace, často jako protest proti rozhodnutí dospělého
 - **Stud:** souvisí s pochopením pravidel, často jsou i projevy **lítosti**, kdy se dítě snaží situaci napravit
 - **Strach:** spojen se separační úzkostí
 - **Sebehodnotící emoce:** jak **zahanbení**, tak **hrdost a pýcha**, když se mu něco povede
 - **Úzkost:** separační, ke konci batolecího období úplně vymizí
 - **Žárlivost, radost z kontaktu, soucit** (zatím spíše jako spoluprožívání)

- Emoční projevy slouží jako sociální signály a také jako regulační mechanismy
- **Empatie:** značně se rozvíjí, rozpozná emoční projevy rodičů a přizpůsobí se jim, dokáže napodobovat emoční chování, rychle se rozvíjí schopnost pojmenovat a popsat emoce
- **Socializace:** probíhá zejména v rámci rodiny, ale už i širší rodina a známí, nejčastěji má povahu diády, ale už i s jinými osobami než je matka, význam má bezpečné teritorium domova, to se od 2 let rozšiřuje na blízké okolí (zahrada, ulice, byt babičky...), cizích lidí se už většinou nebojí, dospělí jsou vždy v nadřazené pozici, ale už rozlišuje míru nadřazenosti (přísný tatínek, babička, co rozmazuje), diferencují i specifické znaky; vztahy k vrstevníkům se zatím moc nediferencují, hra je paralelní (hrají si vedle sebe, ještě nedokážou spolupracovat), spolupráce se rozvíjí často za přítomnosti dospělého ve hře, který ji reguluje
Postupně získává různé role: dítěte (dané věkem), sourozence (role vrstevníka zatím význam nemá), genderová role (vyplývá z pohlaví)
 - **Vztah s matkou:** viz. Mahlerová, separace
 - **Vztah s otcem:** liší se od výchovného stylu matky, méně času, stráví ten čas intenzivněji, jinak si hrají, iniciují jiné chování, pro chlapce jsou modelem mužského chování, v dcerách často vidí matku, větší důraz na dodržování řádu, více podporují rozvoj samostatnosti, dobrý vztah s otcem usnadňuje separaci od matky, může vzniknout stejně pevná vazba na oba rodiče (dítě na to má citovou kapacitu)
 - **Vztah se sourozenci:** alternativní zdroj sociální zkušenosti, narození sourozence může působit jako ohrožující událost, mezi sourozenci může být rivalita, starší děti mohou na nového sourozence reagovat regresí, zároveň je to ale možnost si poprvé vyzkoušet nadřazenou roli (někdy vede k jejímu zneužívání), na druhou stranu je starší sourozenec velmi atraktivním modelem ve vývoji
 - **Komunikace:** interakce v dialogu chápou už mezi 9. a 18. měsícem, je podmínkou vzniku diferencovanějších sociálních kontaktů a jedním z předpokladů emancipace (z pasivního příjemce se stává rovnocenným partnerem v komunikaci), umožňuje nejenom přijímat, ale i vyjadřovat, učí se vnímat i neverbální komunikaci
 - **Normy, chování, premorální uvažování:** odpovídá předkonvenčnímu stádiu; ví, jak by se měly chovat (což ale neznamená, že to dodrží); jedou na odměnu a trest, hodně záleží na rodičích, ti by se měli podle norem chovat a jít příkladem; přijetí norem také závisí na kvalitě vztahu s rodiči; pokud dojde k pochopení norem a pravidel, mají tendenci hodnotit sami sebe (často na verbální úrovni, nebo svoje chyby projikují do jiných – poučují je)
 - **Informace o sociálních normách:** získává jednak pozorováním (u opakujících se situací dokáže vyvodit pravidlo) a taky pomocí verbálního sdělení, rodiče ho často podávají i s vysvětlením; aby bylo pravidlo dobře přijato, musí být chování v souladu s ním
 - dítě často z izolovaného pokynu ještě pravidlo nevyvodí anebo naopak nesprávně zobecní
 - poznání pravidel má kognitivní základ, ale jejich přijetí je hodně ovlivňováno emocemi (pozitivní i negativní zpětná vazba vyvolává emoce)
 - potřeba bezprostředního uspokojení potřeb stále dominuje, ale začínají se už projevovat počátky autoregulace
 - **Prosociální chování:** se objevuje už před 2. rokem
 - **Sociální učení:**
 - **Nápodoba:** dítě se snaží uspokojit tendenci ke konformitě, model pro nápodobu musí být atraktivní, to je dáno subjektivními preferencemi,

nejčastěji (logicky) rodiče, často už jde o identifikaci; umožňuje získat již hotový vzorec chování, často dělá prostě to, co dělají ostatní, problém může nastat s přílišnou generalizací napodobovaného chování nebo s regresivní nápodobou

- **Identifikace:** je specifickým typem nápodoby, jde o ztotožnění se s modelem, nejčastěji opět rodiče; je to mimo jiné i způsob, jak si uchovat citovou vazbu, následuje většinou po uvolnění ze symbiotické vazby; může dojít k **identifikaci s obávanou osobou**, zejména s jejími normami, působí pro něj jako regulativní složka, může jít až do extrému
- **Osobnost:** důležitá je rovnováha mezi emancipací a stabilitou, úkolem tohoto věku je dosáhnout dostatečné důvěry sama v sebe
 - **Předpoklady pro správný rozvoj:**
 - **Odpoutání od symbiotické vazby s matkou:** citový vztah samozřejmě trvá, ale už má jinou podobu, v průběhu odpoutání si někdy nachází přechodné objekty, má je vždy s sebou, potřeba těchto objektů vymizí v předškolním věku
 - **Schopnost symbolického uvažování:** schopnost uchovat si matku jako stálou
 - **Osvojení si řeči:** schopnost přivolat si matku nebo se s ní dorozumět, usnadňuje pochopení okolního světa
 - **Samostatná lokomoce:** už nemusí bezmocně čekat, až se matka vrátí, ale může se k ní samo dostat
 - **Citová vyrovnanost:** je schopno připustit občasnou frustraci a zvládne ji
 - **Mezníky osobnostního vývoje:**
 - **Separace od matky**
 - **Uvědomění si svých možností a snaha jejich uplatnění:** snaží se uplatňovat vlastní řešení situace, „já sám“, „já chci“, většinou jde o prosazení vlastního cíle, klade důraz na formu, ale ne na obsah, hlavně chce prosadit svou; k tomu se váže **negativismus**, označuje se jako projev nezralé dětské vůle, nejlépe se pozná tak, že když se zeptáte na důvody rozhodnutí, tak žádné nejsou, pokud svůj názor prosadí posiluje se mu sebevědomí, jde o tzv. **cvičnou formální vůli**, nejsou ale schopni se rozhodovat na základě posouzení situace, nemají dost zkušeností
 - **Sebepojetí:** pokračuje diferenciací od okolí, dá se mluvit o rozvoji interpersonálního self; často ještě nerealisticky předpokládají, že mají vliv na dění v okolním světě, ještě nebývají přístupni vědomé reflexi, ale už mají vědomí kontinuální existence vlastní bytosti; ve hře zkouší být někým jiným, ale ví, že je to jenom jako; sebepojetí není koherentní, spíše útržkovité, hodně ho ovlivňují i rodiče, dítě přijímá různé role
 - **Sebehodnocení:** je dichotomické (černobílé), tvoří ho souhrn konkrétních vlastností a schopností, věcí a lidí, bývá nerealisticky pozitivní
 - **Reprezentace sebe sama:** pozná se v zrcadle, na fotce, videu, předchází to vzniku komplexní představy sebe sama, ve hře zastupuje svoji osobu (třeba medvídkem), pro označení sebe sama používá slovní znak: nejprve jméno, a pak zájmeno já (těžce nesou, když se jiné děti jmenují jinak, nevidí, že dvě varianty jednoho jména jsou to samé jméno), osobní vlastnictví považuje za součást sebe sama (ve druhé polovině batolení přichází přivlastňovací zájmena)
 - **Já jako aktivní činitel:** je schopný samostatně jednat; v tomto období jsou motivováni k učení se novým dovednostem, potvrzuje si hodnotu svých

kompetencí (zpětná vazba je významná), už mu nestačí pouhé přijetí jako kojenci, začíná regulovat sám sebe, samo se hodnotí (to má emoční složku – zahanbení, hrdost)

- **Gender identity:** je významnou součástí sebepojetí; pohlaví je sice dáno biologicky, ale genderová role obsahuje soubor chování, které je sociokulturně podmíněné; je převážně naučená, je důležitým kategorizačním schématem
 - **Teorie:**
 - **Identifikační teorie:** S. Freud; dochází k identifikaci s rodičem stejného pohlaví, dochází k ní až v předškolním věku
 - **Kognitivní:** když pozná, že má nějaké pohlaví, začne zpracovávat informace týkající se genderových charakteristik
 - **Teorie sociálního učení:** zdůrazňuje mechanismus podmiňování, dítě je pozitivně odměňováno za plnění vzoru, učí se nápodobou
 - **Vývoj gender identity:** je to důležité kategorizační schéma, ještě si není jisté, že je tato identita trvalá, má obavy, aby se nezměnila změnou zevnějšku, má i svůj emoční význam, vznikají rozdíly v sebehodnocení v závislosti na pohlaví a chování odpovídající jednotlivým stereotypům
 - **Fáze uvědomování rozdílů:** typické znaky rozliší už kojenci, ale opravdové rozlišení začíná až v batolecím věku
 - **Fáze pochopení vlastního pohlaví:** má skupinový charakter, patří do skupiny, mají tendenci svou příslušnost zdůrazňovat, zajímá se a vyptává
 - **Fáze přijetí:** nese nelibě, když je považováno za příslušníka opačného pohlaví, implicitně akceptuje i svou genderovou roli; co patří k jeho pohlaví, to akceptuje a co nepatří, to odmítá